

УДК 37(71)=161.2:37.014](091)

Інна Машкова, старший викладач кафедри іноземних мов фінансово-економічного факультету ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, аспірант відділу теорії та історії педагогічної майстерності Інституту Педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

ЗАПОЧАТКУВАННЯ УКРАЇНОМОВНОЇ ОСВІТИ В КАНАДІ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто становлення україномовної освіти і школи в Канаді в кінці XIX та у першій половині XX століття. Проаналізовано проблеми організації україномовної професійної педагогічної освіти в період росту та диференціації української спільноти в Канаді.

Ключові слова: україномовна освіта, рідномовне шкільництво, двомовні школи, бурси.

Літ. 13.

Інна Машкова, старший преподаватель кафедры иностранных языков финансово-экономического факультета ГВУЗ “Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана”, аспирант отдела теории и истории педагогического мастерства Института педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины

СОЗДАНИЕ УКРАИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАНАДЕ: ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ АСПЕКТ

В статье рассматривается становление украиноязычного образования и школы в Канаде в конце XIX и в первой половине XX века. Проанализированы проблемы организации украиноязычного профессионального педагогического образования в период роста и дифференциации украинского сообщества в Канаде.

Ключевые слова: украиноязычное образование, родноязычное учительство, двуязычные школы, бурсы.

Inna Mashkova, Senior Lecturer of Foreign Languages Finance and Economics Department SHEI “Kyiv National Economic University by V. Hetman” Ph.D. student of Theory and History of Pedagogical Mastery Department Institute of Pedagogical Education and Adult Education NAPS of Ukraine

INITIATION OF UKRAINIAN-SPEAKING EDUCATION IN CANADA: ORGANIZATIONAL ASPECT

The article reviews the settling Ukrainian-speaking education and school in Canada at the end of XIX and first half of the XX century and analyzes the organizational issues of Ukrainian-speaking professional pedagogical education during the period of the growth and differentiation of the Ukrainian community in Canada.

Keywords: Ukrainian-speaking education, native-speaking schooling, bilingual schools.

Постановка проблеми та аналіз актуальних досліджень. У вирішенні сучасних завдань демократизації суспільного життя в Україні, духовно-інтелектуального відродження українського народу, росту його національної самосвідомості має значення вивчення історичного досвіду співвітчизників за кордоном, у тому числі західної гілки українського зарубіжжя. За період понад ста років існування української діаспори в Канаді, що налічує нині майже один мільйон осіб, відбувалася її трансформація з малоосвіченої, політично і національно несвідомої маси переважно сільськогосподарських іммігрантів на соціально оформлену спільноту, яка має сьогодні

сформовану інтелігенцію, інтегровану в місцеву еліту, значні матеріально-культурні здобутки, здійснює суттєвий вплив на політику федерального та провінційних урядів Канади та на міжнародній арені, розвиває національне шкільництво, підтримує освітні пріоритети.

Канадські вчені і педагоги-практики І. Боднарчук, М. Боровик, О. Войченко, М. Іванчук, О. Мартинович, М. Марунчак, Я. Петришин, Д. Прокоп, В. Стечишин, Ю. Чумер, І. Шкварок та ін. внесли значний вклад у дослідження історії україномовної освіти в Канаді.

З проголошенням незалежності України на початку 90-х рр. значно активізувалося дослідження вітчизняною наукою української діаспори в Канаді. У ґрунтовних працях істориків

та педагогів А. Василенка, В. Євтуха, О. Ковальчук, Б. Лановика, Л. Лещенка, В. Макара, Ю. Макара, О. Сича, А. Шлепакова висвітлено важливі аспекти історії та життєдіяльності етнічної частини канадських українців, її сучасний стан і перспективи розвитку. У цих дослідженнях, а також у наукових працях О. Грищенко (збереження етнічної ідентичності українців північноамериканського континенту) М. Лещенко (естетичне виховання учнів в Канаді), Р. Матейко (українознавчі центри в Канаді), Т. Михайленко (національне виховання української молоді в Канаді), Ю. Недужка (освітньо-виховна діяльність української діаспори), Я. Пилінського (розвиток освіти мігрантів у Канаді і США), В. Погребняка (полікультурність канадської освітньої системи), Л. Преварської (культура українців в Канаді), С. Федуняка (релігійні та громадсько-політичні організації українців Канади), Г. Філіпчука (українська етнокультура в змісті освіти) висвітлюються як загальні, так і окремі проблеми україномовної освіти в Канаді. Проблеми розвитку українського шкільництва в Канаді аналізуються зокрема у працях Л. Божук, Ю. Заячук, А. Онковича, С. Романюк, І. Рудницької-Юрійчук, І. Руснака та інших.

Аналіз педагогічної ретроспективи дав можливість, наприклад, І. Руснаку переконатися, що українське шкільництво в Канаді розвивалося під впливом кількох головних факторів. Особливості і тенденції його еволюції зумовлювалися насамперед соціально-культурними умовами та державною політикою в галузі освіти федерального і провінційних урядів. Офіційні кола Канади вважали школу найефективнішим чинником асиміляції іммігрантів, тому від витоків еміграції брали під свою опіку молоде покоління поселенців, щоб якомога швидше інтегрувати його у канадське суспільство. Проте визначальним фактором розвитку рідномовного шкільництва все ж постали нагальні потреби української спільноти: сформувати національно свідому, гармонійно розвинену українську людину, яка є патріотом України і громадянином Канади водночас [7]. Разом із тим, ці проблеми в науковій літературі на сьогодні окреслені лише частково.

Метою даної статті є показати становлення і розвиток україномовної освіти та школи кінця XIX та у першій половині XX століття – у важливий період формування професійної педагогічної освіти в Канаді.

Виклад основного матеріалу. Перша хвиля української еміграції розпочалася з останньої чверті XIX століття і тривала до початку Першої

світової війни. Це була масова трудова еміграція, обумовлена соціально-економічними мотивами, яку спричинили як аграрна перенаселеність українських територій, так і глибокі економічні проблеми на батьківщині. Нащадки цієї хвилі еміграції вже у шостому-сьомому поколіннях називають себе українцями за походженням, а не емігрантами в країні проживання. Саме ця перша еміграційна хвиля (1891 – 1914 рр.), склала надійну основу для формування української етнічної спільноти в Канаді. Ця ж хвиля була найбільш масовою, за свідченнями усіх дослідників. Наприклад, підкреслюючи масовість української еміграції цього часу, український канадознавець О. Сич вважає, що цьому сприяло те, що імміграційна політика мала ліберальний характер, постійно підкріплюючись законодавчими актами, які позитивно впливали на адаптацію іммігранта в умовах нової реальності [9].

Хоча імміграційне законодавство Канади не мало практично ніяких обмежень щодо національності, освіти, віросповідання майнового стану та політичних переконань переселенців, уряд, прагнучи освоїти зусиллями іммігрантів необжиті масиви прерій, заохочував в'їзд до країни, в першу чергу, сільськогосподарських робітників, фермерів, а також осіб, готових виконувати функції домашньої прислуги. Проте, Л. Преварська відзначає, що “канадська етнонаціональна політика, на відміну від американської, надавала більші можливості для відтворення важливих її національно-культурних компонентів і збереження підґрунтя національної самосвідомості” [5]. Так, у прийнятому в 1897 р. в провінції Манітоба “шкільному” законі йшлося про те, що якщо в навчальному закладі є хоча б десять учнів, які розмовляють іншою, але рідною для них мовою, то саме цією мовою повинно проводитися навчання, тому українські школи почали активно з'являтися в Канаді ще з кінця XIX – на початку XX ст. Найстаршим українським шкільним дистриктом (округом) вважається “Галичина” (Galicia in Northern Rockwood). Школа почала діяти з 1 червня 1898 р. в Гімлі (провінція Манітоба), хоча в Требовлі й Косові навчання почалося на рік раніше [4, 129].

Українські емігранти першої хвилі були мало або й зовсім неписьменні, за таких обставин про навчання дітей у школі мало хто думав, тому, як зауважують дослідники історії життя канадських українців, кількість неосвічених постійно поповнювалася за рахунок зростаючого числа дітей, які або малими приїхали до Канади зі своїми родичами, або вже тут народилися і не могли здобути хоча б елементарної освіти [8, 69].

Серйозною перешкодою у розвитку освіти канадських українців була майже цілковита відсутність педагогічних кадрів. За даними дослідників, до початку двадцятого століття (1900 р.) до Канади приїхали лише чотири емігранти з педагогічною освітою – Кирило Геник, Іван Негрич, Іван Бодруг і Василь Ціхоцький, з яких за фахом працювало лише троє [4, 129]. Двомовні школи масово відкривали в фермерських районах на початковому (1 – 2-класному) рівні. Звичайно ці школи були однокімнатними, а за кількістю учнів – малочисельними. Загальна кількість їх складала близько 250 на три великі за територією степові провінції – Манітоба, Саскачеван і Альберта. У зв'язку з виникненням нагальної потреби у педагогічних кадрах, 16 лютого 1905 року уряд Манітоби відкрив Нормальну школу, або Руську учительську семінарію (Ruthenian Training School) для підготовки вчителів двомовних шкіл у Вінніпезі (1907 року її перенесено до Брендону), яка діяла до 1916 року та свого часу випустила близько 200 таких необхідних учителів. Українці називали її українським учительським семінаром і саме вона дала “перші кадри учительської інтелігенції в Канаді” [3, 4]. Ці вчителі вже в 1907 році на першому вчительському з'їзді (конвенції), який вони ініціювали у Вінніпезі, створили Українську вчительську організацію (ОУУ) з 38 професійних педагогів. Завдяки діяльності Брендонського семінару кількість учителів постійно зростала, проте її було закрито в 1916 з приходом до влади ліберальної партії, яка скасувала загалом двомовну шкільну систему в Канаді [4, 129; 2]. Оскільки випускники Манітобського учительського семінару виявили себе гарними педагогами і активними громадськими діячами, це надихнуло уряди провінцій Саскачеван і Альберта сприяти надалі створенню подібних курсів. School for Foreigners було відкрито в Ріджайні в 1909 році, у 1912 році у Вегревілі розпочав свою роботу семінар для підготовки двомовних вчителів та для студентів, які хотіли б продовжити навчання. За час існування цього останнього було підготовлено близько 120 вчителів. Учительські семінари діяли також у Калгарі (1905), Кемрозі (1912), Едмонтоні (1914, пізніше була включена до складу Альбертського університету) [11, 51 – 52].

Однією з важливих освітніх проблем того часу стала відсутність адаптованих підручників і посібників. Використовувалося все, що могли добути вчителі та батьки учнів і пристосувати для навчання дітей. На кожному вчительському зібранні, починаючи з конвенції 1907 року, обговорювалося питання необхідності створення

єдиного підручника, і в 1913 році заходами уряду провінції було видано перший з них – “Манітоба: русько-англійська читанка”, затверджений Манітобською Шкільною Радою і призначений для використання в державних двомовних школах. Крім того, за два роки потому Петро Зварич видав у Вінніпезі свій переклад з англійської підручника “Помічник для молодих школярів для ужитку в початковій шкільній науці в Альберті і Саскачевані”.

Громадські організації на початку ХХ століття продовжували активно створювати “рідні” школи. Так, товариство “Просвіта” у 1910 році організувало першу таку школу в Форт-Вілліамі, у 1914 році – у Вест-Форт-Вільямі. Приміщення рідних шкіл належали, як правило, організаціям та церквам, які і переймалися їх створенням [4, 130].

У 1915 р. кількість шкільних дистриктів, у яких діти навчались англійською і українською мовами складала: у провінції Альберта – близько 130, у Саскачевані – понад 200, Манітобі – 120. Вони, проте, працювали не всі школи, зважаючи на нестачу педагогічних кадрів. Різнилися і програми викладання. Наприклад, у Манітобі українська мова входила до основних дисциплін навчання, а в провінціях Альберта та Саскачеван її вивчали після уроків, з 15-ї до 16-ї години щодня [4, 130; 10, 40]. Проблема нестачі українських учителів могла бути успішно розв'язаною протягом декількох років, якби не завелика кількість противників шкільного закону 1897 року, за яким дозволялось відкривати в Канаді двомовні школи. Кампанія за припинення його дії, на думку Б. Білаша, розпочалася ще в 1911 році [1, 75 – 76].

Все ж двомовні англо-українські школи було закрито під час Першої світової війни у зв'язку зі зміною політики уряду, спрямованої на посилення канадизації емігрантів. У січні 1916 року для оборони двомовної системи було організовано Український Центральний комітет, до уряду надсилалися численні петиції та делегації, скликалися протестні віче, велися палкі дебати в канадському парламенті [2]. Натомість після ліквідації двомовних шкіл у жовтні 1918 року федеральний уряд заборонив також і видання газет та журналів українською мовою. У відповідь на це видавці чотирьох основних періодичних видань (“Канадійський фермер”, “Український голос”, “Канадійський русин” та “Ранок”) утворили об'єднаний комітет, який подав офіційне прохання про дозвіл друкувати україномовні видання [13, 370]. Уряд змушений був піти на часткові поступки: часописи українців стали друкуватися двома мовами, разом з тим, на національних зібраннях заборонялося говорити

рідною мовою, а щоб отримати роботу, українці повинні були навіть “канадизувати” свої прізвища [4, 161 – 168].

Відомий український мовознавець Ярослав Рудницький заборону двомовного викладання в Канаді охарактеризував як “лінгвоцидний акт”. Проте, він вважав, що: “Мовна політика манітобського уряду з кінцем XIX й початком XX ст. виправдалася вповні. Двомовні школи зразково виконали своє завдання. На заході Канади виховувався тип нового “двомовного й двокультурного” канадця, що був органічно зв’язаний зі своєю рідною (традиційною) культурою та одночасно був добрим канадським громадянином” [6, 277].

Оскільки після прийняття резолюції про заборону двомовного навчання, усі двомовні українські школи та учительські курси було закрито, після Першої світової війни українську мову та українознавство можна було вивчати лише у приватних школах, деякі з яких діяли при українських католицьких парафіях як цілоденні школи, інші, як додаткові, – у вільні від навчання школярів дні. Останні, починаючи з 1916 року, організовувалися при церквах або культурних і громадських організаціях під традиційною формою центральних освітніх установ – “Рідна школа” або новітньою – “Українська школа”.

Прибічники навчання і виховання “в українському дусі” покладали великі надії на бурси чи інститути такого типу, який вже склався у західноукраїнській землі. Цією діяльністю переймалися молоді освічені люди, які прибули в Канаду на початку XX століття. У 1915 році у Вінніпезі було одночасно відкрито дві такі бурси. Бурса імені Адама Коцка, яка більше дбала про світське національне, а не релігійне виховання, була започаткована у вересні, проіснувала два роки та випустила зі своїх лав 38 учнів. Католицька бурса імені митрополита Андрія Шептицького у перший же рік прийняла 60 учнів та проіснувала до 1925 року, коли її закрили через малу кількість студентів [2; 12, 592 – 596]. В Едмонтоні в 1917 році католицька громада заснувала Інститут імені Тараса Шевченка, який проіснував 5 років. Відкрита в 1916 році у Саскатуні бурса імені Петра Могили, яка вже в 1917 році стала інститутом з філією у Кнорі, теж належала більше до світських закладів, що особливу увагу приділяли мовному та культурологічному навчання. За наступні 10 років інститут перетворився на найбільшу потужну народну інституцію на американському континенті. Успіх закладу підштовхнув до створення інших подібних освітніх закладів у

Канаді – Інституту імені Михайла Грушевського (з 1949 – імені св. Івана) в Едмонтоні та Колегії св. Андрія у Вінніпезі, які успішно функціонують і в наш час. Їх традиційні функції полягають у поширенні шкільної та вищої освіти серед української молоді, виховання її національно свідомою, розповсюдження серед неукраїнських спільнот знань про історію і культуру України.

Після періоду активної боротьби канадських українців за організацію рідномовного шкільництва на початку XX століття, часом справжнього піднесення освітньої справи тут стали 30 – 70-і рр. Так, на початку 30-х у Вінніпезі (Манітоба) працювали 10 “рідних шкіл”, що існували при Українському народному домі, читальні “Просвіти”, Інституті імені Т. Шевченка, різних церквах, товаристві “Кобзар”, що охоплювали близько 700 українських дітей. А у 1937 році українське шкільництво тут вже репрезентоване 52-ма школами, які відвідували більше, ніж 2000 учнів. У середині 30-х рр. в українських громадах Канади діяло 287 осередків товариств “Просвіта”, “Народного дому”, “Робітничого дому” та інших, 185 читалень “Просвіти”, 106 бібліотек при народних домах і школах [7]. У Торонто “рідно шкільне” навчання з’явилося повною мірою з 1933 року разом із курсами українознавства при філії Українського національного об’єднання (УНО) Торонто-Захід, які працюють і сьогодні.

Вчительську кваліфікацію на цей час отримали 830 осіб, проте нестача кадрів все ж відчувалась, оскільки за педагогічними спеціальностями працювало лише близько 300 з них. У 1941 році дипломовані вчителі вже складали кількість у 1313 осіб, не враховуючи викладацького складу вищих шкіл.

Висновки. Таким чином, соціально-культурні умови та державна політика федерального і провінційних урядів Канади в галузі освіти в кінці XIX та на початку XX століття та нагальні потреби української спільноти: сформувати національно свідому, гармонійно розвинену українську людину, яка є патріотом України і громадянином Канади водночас, сприяли досить швидкому і успішному розвитку україномовної освіти у період формування загальноканадської професійної педагогічної освіти. За цей час вона пройшла такі етапи як: початок професійної підготовки вчителів у XIX столітті з організацією “нормальних” шкіл для вчителів початкових класів та становлення педагогічної освіти з перенесенням процесу підготовки вчителів із “нормальних” шкіл до університетів у першій половині XX століття.

1. Білаш Б. Англійсько-Українське шкільництво в державній системі Манітоби / Б. Білаш // – Мюнхен-Вінніпег, 1984. – 223 с.
2. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді / О. Войценко // – Едмонтон: Канадський інститут українських студій, 1961. – Т. 1. – Вінніпег, 1961. – 295 с.
3. Ковальчук О.О. Двомовна освіта як чинник збереження ідентичності українців в Канаді та їх інтеграції в суспільство (кінець XIX – перша половина XX ст.) / О.О. Ковальчук // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Вип. 14, 2013. – С. 25 – 42.
4. Марунчак М. Історія українців Канади / М. Марунчак // – Вінніпег, 1991 – Т. 1. Друге видання. – 464 с.
5. Преварська Л.В. Культура українців в Канаді: тенденції та проблеми розвитку (кінець XIX – XX ст.) / Л.В. Преварська: Авторефер. дис ... канд. іст. наук: 17.00.01 / КНУ ім. Т. Шевченка, – К., 2001. – 20 с.
6. Рудницький Я. До сторіччя української мови в Манітобі (1874 – 1974) / Я. Рудницький // Західноканадський збірник. Ч. 2. – Едмонтон, 1975. – С. 272 – 279.
7. Руснак Іван Степанович. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX ст.) / І.С. Руснак: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2000. – 39 с.
8. Руснак І.С., Романюк С.З. Українське шкільництво в Канаді / І.С. Руснак, С.З. Романюк // – Снятин: Прут-Принт, 2002. – 352 с.
9. Сыч А.И. Иммиграция и ее место в социально-экономическом развитии Канады (1900 – 1939 гг.): Дис. д-ра ист. наук. 07.00.03 / А.И. Сыч – Черновцы, 1994. – 457 с.
10. Тесля І., Юзик П. Українці в Канаді – їх розвиток та досягнення / І. Тесля, П. Юзик // – Мюнхен: 1968. – 78 с.
11. Хом'як М. Український внесок у шкільництво Альберти // Західноканадський збірник / М. Хом'як // Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: 1973. – Т. XIV. – 206 с.
12. Школа Св. Николая у Вінніпегу. // Пропрямтна книга Українського народного дому у Вінніпегу / С. Ковбель (зібр.); Л. Дорошенко (ред.). – Вінніпег, Ман.: Український народний дім, 1949. – 863 с.
13. Юшкевич В. Діаспорна преса як чинник згуртування українців Північної Америки / Володимир Юшкевич // Український досвід спільнотного згуртування: матер. міжнар. наук. конф. 26 жовтня 2006 р. Центр українознавства КНУ ім. Т. Шевченка. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 2006. – С. 364 – 371.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2014

“Парас Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілу націю”.

*Остан Вишня
український письменник*

“Світ ловив мене, та не спіймав”.

*Тригорій Сковорода
український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог*

“Коли не зможу нічим любій вітчизні прислужитись, в усякому разі з усієї сили намагатимусь ніколи ні в чому не шкродити”.

*Тригорій Сковорода
український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог*

“Вкраїна – це море. Воно червоне. Хто сам – потоне, в гурті – переборе”.

*Лазар Баранович
український церковний, політичний діяч другої половини XVII століття*

